

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.87>**М. О. Ковальчук**

адвокат АО «Естер Гардіанс»,
кандидат юридичних наук, докторант
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ВПЛИВУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА СИСТЕМУ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

Актуальність статті полягає в тому, що формування України як правової, демократичної та соціальної держави потребує створення дієвої системи гарантування і захисту основоположних прав і свобод людини, включаючи право на землю. Хоча воно прямо не згадується в Європейській конвенції з прав людини, проте розглядається як елемент права власності, закріпленого у статті 1 Першого протоколу до Конвенції. У практиці Європейського суду з прав людини земельна проблематика постає через захист права на мирне володіння майном, права на справедливий суд, заборону дискримінації, а також через гарантії визначеності меж власності та пропорційності державного втручання. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що держави-учасниці мають забезпечувати реальне здійснення права власності, у тому числі права на землю, із встановленням прозорих і передбачуваних механізмів його обмеження. У статті здійснено ґрунтовний теоретико-правовий аналіз проблеми вдосконалення національного законодавства у сфері гарантії прав на землю в Україні. Наголошено, що в умовах трансформації земельних відносин, воєнного стану, євроінтеграційних процесів та зростання ролі правових механізмів соціальної справедливості, право на землю набуває особливого значення як складова системи прав людини та громадянина. Дослідження висвітлює основні проблеми національного законодавства у сфері земельних прав, зокрема: фрагментарність та суперечливість нормативної бази, наявність численних колізій між законами і підзаконними актами, відсутність цілісної концепції гарантування прав на землю, а також недосконалість процедур захисту та відновлення порушених прав. Зроблено висновок, що система захисту прав на землю в Україні є фрагментарною, нормативно перевантаженою і не завжди здатною гарантувати ефективне й оперативне відновлення порушених прав, особливо у випадках зловживань з боку публічної адміністрації, складних адміністративних процедур, неузгодженості дій кадастрових, реєстраційних та судових органів. Тож, у зазначеному аспекті практика ЄСПЛ становить собою модельний еталон, що дозволяє ідентифікувати слабкі місця національної системи правозастосування і пропонує універсальні орієнтири для реформування інститутів судового, адміністративного та законодавчого захисту прав на землю. Насамкінець, в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України та масового порушення земельних прав населення, практика ЄСПЛ відіграє стратегічну роль у забезпеченні міжнародно-правового захисту прав громадян України, а також у формуванні правової основи для майбутніх репарацій, компенсацій і відновлення прав у постконфліктний період.

Ключові слова: національне законодавство, права людини, права на землю, земля, юридичні гарантії, правова держава.

Актуальність теми. Формування України як правової, демократичної та соціальної держави потребує створення дієвої системи гарантування і захисту основоположних прав і свобод людини, включаючи право на землю. Хоча воно прямо не згадується в Європейській конвенції

з прав людини, проте розглядається як елемент права власності, закріпленого у статті 1 Першого протоколу до Конвенції. У практиці Європейського суду з прав людини земельна проблематика постає через захист права на мирне володіння майном, права на справедливий суд,

заборону дискримінації, а також через гарантії визначеності меж власності та пропорційності державного втручання. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що держави-учасниці мають забезпечувати реальне здійснення права власності, у тому числі права на землю, із встановленням прозорих і передбачуваних механізмів його обмеження.

Для України, яка з 1997 року перебуває під юрисдикцією ЄСПЛ, ця практика має імперативне значення, особливо з огляду на поширені випадки порушень земельних прав у приватному секторі та у взаємодії з органами державної влади й місцевого самоврядування. Бюрократизовані процедури, адміністративна сваволя, суперечності між публічними та приватними інтересами, непрозорість кадастрових процесів і правова невизначеність, посилена воєнним станом, спричиняють численні конфлікти у цій сфері. Звернення громадян до ЄСПЛ та вивчення його рішень є актуальним для пошуку правових орієнтирів. Рішення у справах «Зеленчук і Цицюра проти України», «Дроздик та Мікула проти України», «Ювченко та інші проти України» засвідчують системні проблеми національного законодавства, судової практики та адміністративних процедур, а також непослідовність державної політики щодо землекористування.

Стан дослідження. Тематикою ознак впливу практики ЄСПЛ на систему захисту прав на землю в Україні конкретно вчені не займалися, але тією чи іншою мірою наукові праці були пов'язані у таких науковців: О.П. Васильченко, О.В. Ільницький, М.І. Козюбра, О.М. Ковальчук, Т.О. Коломoeць, І.Й. Магновський, Р.О. Максимович, А.М. Мірошніченко, О.О. Погрібний, Я.М. Романюк, В.І. Семчик, В.А. Сьоміна, М.В. Шульга та інші. Попри суттєвий внесок вказаних вчених, слід зауважити, що з позиції теорії права вказана царина є малодослідженою, що й обумовлює актуальність її подальшого аналізу.

Мета дослідження - сформулювати перелік характерних ознак впливу практики ЄСПЛ на систему захисту прав на землю в Україні.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» виступає фундаментальним механізмом імплементації стандартів ЄСПЛ у національне право, закріплюючи обов'язок держави виконувати рішення Суду та використовувати його практику як джерело права. У сфері захисту прав людини

на землю цей акт має визначальне значення для розбудови належних юридичних гарантій, зокрема щодо права власності, доступу до справедливого суду та забезпечення ефективних засобів правового захисту [1]. В контексті дослідження ролі ЄСПЛ слід пам'ятати, що громадяни мають право звертатися до Європейського суду з прав людини за умови вичерпання всіх доступних внутрішніх (внутрішньодержавних) засобів правового захисту. На думку Л. М. Липачової, це є недосконалість норм, що регламентують порядок звернення до Європейського суду з прав людини [2, с.136]. Принцип вичерпання національних засобів правового захисту має подвійну функцію, адже, по-перше, утверджує пріоритет держави як суб'єкта, відповідального за первинну реалізацію прав і свобод, а, по-друге, запобігає надмірному навантаженню на ЄСПЛ, резервуючи його юрисдикцію для тих випадків, де держава не забезпечила ефективний і справедливий розгляд національними механізмами. Однак, у нинішніх реаліях зазначений принцип часто трансформується із фільтра правової логіки у бар'єр до доступу до міжнародного правосуддя. Причинами цього є як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники.

Так, в Україні нерідко спостерігається нестача ефективних процесуальних інструментів для повного захисту права на землю. Наявні проблеми із надмірною тривалістю судового процесу, відсутністю дієвих механізмів примусового виконання судових рішень у справах про земельні спори, а також дефіцит кваліфікованої правової допомоги для соціально вразливих категорій населення у сукупності об'єктивно ставить під сумнів ефективність відповідного «вичерпання» у класичному розумінні, на якому наполягає ЄСПЛ.

Європейський суд з прав людини оцінює справи крізь призму дотримання Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року. У рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України» Суд констатував системне невиконання державою рішень національних судів, що становило порушення п. 1 ст. 6 Конвенції («право на справедливий суд»), ст. 1 Протоколу № 1 («захист права власності») та ст. 13 («право на ефективний засіб юридичного захисту») [3, 4, 5]. На виконання пілотного рішення від 15 жовтня 2009 року Міністерство юстиції розробило законопроект, який став основою для ухвалення Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [6].

Також ЄСПЛ оцінює, чи є відмінність у ставленні об'єктивно виправданою, тобто чи не пере-

слідуює вона дискримінаційної мети. Наприклад, відмова в наданні земельної ділянки внутрішньо переміщеній особі внаслідок відсутності постійної реєстрації може формально виглядати як правомірне обмеження, проте з позиції ЄСПЛ - це може бути непрямою формою дискримінації за ознакою місця проживання або соціального статусу. Тобто практика ЄСПЛ дозволяє викривати ті форми дискримінації, які в межах національного законодавства залишаються невидимими або не кваліфікуються як порушення. Пропорційність покликана з'ясувати, чи дотримано справедливого балансу між обмеженням і суспільною метою. Це особливо важливо, коли державні інтереси часто заявляються як пріоритетні (наприклад, публічна потреба в землі для будівництва інфраструктури), однак реалізуються шляхом грубого або формально законного, але сутнісно несправедливого втручання у майнові права громадян на землю.

Роль ЄСПЛ та інших міжнародних інституцій у забезпеченні принципу рівності прав в Україні ускладнюється проблемами виконання їх рішень і застосування практики в національній юрисдикції. Як зазначає І. Б. Шицький, конвенційний механізм є багатокомпонентним, включаючи норми Конвенції, рішення Комітету міністрів, практику ЄСПЛ, прецедентне право, міжнародні принципи та доктрину, що створюють основу для захисту прав. Водночас він підкреслює, що ці елементи не можуть підміняти зобов'язання України виконувати свої міжнародні обов'язки самостійно [7, с.205]. У цьому контексті практика ЄСПЛ виступає ключовим джерелом формування стандартів оцінки правопорушень, особливо у застосуванні тесту на пропорційність, дотримання балансу між приватним і публічним інтересом, обґрунтованість втручання у право на землю. Україна стикається з хронічними труднощами виконання рішень ЄСПЛ, у тому числі в справах про захист прав на землю. Затягування процесу імплементації, відсутність дієвих механізмів реагування на системні порушення, нехтування індивідуальними заходами і неузгодженість дій різних органів влади у сукупності підриває саму ідею міжнародного правового захисту. Особливо гостро це відчувається в земельних спорах, де інтереси держави, бізнесу і громадян часто перебувають у конфлікті, а судові рішення мають прецедентну значущість для багатьох схожих ситуацій. У результаті стандарти ЄСПЛ часто ігноруються або застосовуються вибірково, що особливо небезпечно у сфері гаранту-

вання прав на землю, де питання власності має ключове економічне та соціальне значення.

Ст. 17 Закону України від 3 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» також закріплено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику суду як джерело права [1]. Д.В. Новіков відзначає, що рішення ЄСПЛ мають усі ознаки правозастосовних актів: ухвалюються компетентним органом, носять владний і обов'язковий характер, контролюються Комітетом Міністрів Ради Європи, встановлюють індивідуальні приписи для сторін спору, мають пряму дію та письмову форму, а також є необхідною умовою реалізації прав, гарантованих Конвенцією [8, с. 19-20]. Правозастосовна природа рішень ЄСПЛ дозволяє розглядати їх у контексті функціонування інститутів публічної влади як таких, що реалізують охоронну і регулятивну функцію права. Рішення ЄСПЛ є актами індивідуальної дії і мають подвійну правову природу, оскільки адресовані конкретним сторонам у справі (заявникові та державі-відповідачу) та мають загальнонормативну проєкцію через створення правових стандартів, які набувають прецедентного характеру. Рішення ЄСПЛ у конкретній справі можуть стати поштовхом до системної зміни національного законодавства або судової практики в контексті захисту прав на землю. У контексті земельних прав це означає, що навіть рішення в окремій справі можуть змінити підходи до регулювання таких питань, як вилучення земельних ділянок, встановлення меж, правовий режим спірної власності тощо.

Пряма дія рішень ЄСПЛ в аспекті забезпечення прав на землю означає, що громадянин може прямо посилаючись на них, навіть якщо відповідні зміни до законодавства ще не були внесені, адже правовий стандарт вже є частиною національного правового поля внаслідок зобов'язання України дотримуватися Конвенції та її тлумачення. Визнання рішення ЄСПЛ як умови належної реалізації прав і свобод концептуально змінює місце судового рішення у структурі механізму прав людини. У справах про землю, де втручання держави часто є масовим і системним, це має особливе значення, адже йдеться як про індивідуальний захист, так і про правове відновлення порушеного конституційного порядку щодо управління й розподілу національних ресурсів.

Т. О. Коваленко, проводячи аналіз практики ЄСПЛ як джерела земельного права України,

виокремлює її наступні ключові ознаки: 1) практика ЄСПЛ стосується тлумачення приписів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, тому ці рішення не можуть сприяти уніфікації застосування земельного законодавства; 2) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у 1997 р. була ратифікована Україною, тому вона становить невід'ємну частину національного законодавства, в тому числі земельного законодавства України; 3) практика ЄСПЛ є невід'ємною складовою самої Конвенції, оскільки спрямована на роз'яснення її змісту шляхом динамічного тлумачення; 4) ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зобов'язав суди застосовувати при розгляді справ практику ЄСПЛ як джерело права [9, с. 83; 10, с.19-26]. Вищевказане свідчить про плюралістичну природу правової системи, в якій практика ЄСПЛ функціонує як гарант дотримання принципів правової держави і людської гідності у застосуванні внутрішніх норм, а не як традиційне джерело матеріального права. Зокрема, наведена позиція для теорії держави і права наближає судове тлумачення до природи нормотворення, створюючи дифузну модель джерел права, де прецедент, тлумачення і власне норма утворюють єдиний комплекс дії. У сфері прав на землю це має практичний ефект, адже визначення меж правомірного втручання в право власності, процедурних гарантій при вилученні земельних ділянок, адекватності компенсації у сукупності розкривається через динамічне тлумачення, що становить практичну частину самої норми. Відповідно, національне правозастосування перестає бути замкненою системою і набуває ознак функціонального партнерства з міжнародними юрисдикційними інституціями.

Хоча, рішення ЄСПЛ не є таким, що зобов'язує уряд України до введення вільного ринку земель сільськогосподарського призначення, але воно істотно стимулюватиме уряд України до вжиття невідкладних заходів щодо усунення наведеного дисбалансу між спільними інтересами співтовариства і правами заявників (власників земель с/г призначення). Бо інші селяни, які також позбавлені права вільно розпоряджатися своїми с/г землями, можуть в будь-який момент звернутися до ЄСПЛ із аналогічними заявами, в тому числі із вимогами про стягнення грошових компенсацій, що є вкрай не вигідно для нашої держави. Аналогічна позиція була висловлена А. Мірошниченком, який

зазначив, що якщо хоча б частина із землевласників почне звертатися до судів із вимогою відновлення своїх прав, це може дорого обійтися українській державі [11].

ЄСПЛ формально не має мандата змушувати державу здійснювати структурні реформи (наприклад, лібералізацію обігу земель), його судова практика демонструє механізм непрямого нормативного впливу, який у теорії держави і права може бути охарактеризований як юрисдикційний імператив м'якої дії. У контексті прав на землю така ситуація ускладнюється ще й тим, що землевласники формально володіють титулом власності, але позбавлені його змісту, що суперечить основоположному принципу матеріальної реалізованості суб'єктивного права, який вважається базовим у загальній теорії прав людини.

Як вказує Л.Б. Сенюта, судовий прецедент як джерело земельного права має декілька особливостей, які відрізняють його від інших зовнішніх форм (джерел) права. Він вміщує нормативний припис у відповідному акті правозастосування (Рішенні КСУ, Постанові Пленуму ВС, Постанові Пленуму ВГСУ, ЄСПЛ); закріплені у ньому нормативні положення є обов'язковими лише при застосуванні їх у аналогічній справі; юридична сила правового прецеденту залежить від суб'єкта його створення, а також прецедент створюється лише за умови відсутності правового регулювання відповідних земельних відносин на законодавчому рівні [12, с. 69-70]. Варто підкреслити в межах загальної теорії держави і права, що це зміщення центру правотворення від виключно державного до інституційно-змішаного рівня, де акт правозастосування набуває нормативного змісту за наявності чотирьох умов: 1) авторитетного суб'єкта (юрисдикційного органу); 2) типового юридичного факту; 3) відсутності прямої законодавчої регламентації; 4) повторюваності застосування. Саме ці умови реалізуються в рішеннях ЄСПЛ щодо захисту прав на землю, що дозволяє говорити про перехід прецеденту зі сфери доктрини у площину практичного джерела права, яке є умовним, але зростаючим за своєю регулятивною силою. Другою унікальною рисою судового прецеденту, на відміну від класичного нормативно-правового акта, є його ситуативна детермінованість, тобто норма формується не абстрактно, а в конкретній справі, з огляду на фактичні обставини, які мають правове значення. Вказане особливо актуально у справах про право на землю, де індивідуальні соціальні, історичні й економічні обставини мають першо-

чергове значення, а універсальність абстрактної норми часто не дає справедливого результату.

Н.А. Ляшенко зауважує, що рішення ЄСПЛ, не будучи законом, не мають універсальної дії для всіх суб'єктів. Вони ухвалюються щодо конкретних сторін спору, тому можуть використовуватися іншими особами як аргумент, проте не зобов'язують автоматично у нових правовідносинах. Це пояснюється відмінністю фактичних обставин, можливими сумнівами у безумовній правильності позицій Суду та тим, що його рішення ґрунтуються на аргументах конкретних учасників процесу, які не завжди вичерпують усі можливі правові підходи [13, с. 20]. З позиції теорії держави і права, тут необхідно чітко розрізняти формальну силу дії (тобто здатність бути безпосередньо обов'язковим для усіх суб'єктів) і функціональний вплив, який здатен здійснювати акт, що сам по собі не має сили нормативно-правового акту. Як ми вже зазначали раніше, у цьому сенсі рішення ЄСПЛ не є законом, але є джерелом норм, які виконують регулятивну, оціночну й орієнтуючу функцію, тобто набувають значення нормотворчого індикатора для національного правозастосування. У контексті проблематики нашого дослідження це особливо яскраво проявляється у справах щодо прав на землю, де кожне нове рішення фіксує порушення й актуалізує певну правову модель, яка пізніше застосовується судами у нових справах.

Окреме рішення ЄСПЛ має нормативний прецедентний потенціал завдяки: 1) повторюваності правової позиції (що перетворює її на стандарт); 2) прийняттю національним судом відповідальності за гармонізацію практики з міжнародними стандартами (через принцип добросовісного тлумачення); 3) зобов'язанням держави усувати системні проблеми. Також важливо резюмувати, що у системі міжнародного права рішення ЄСПЛ притаманна догматична завершеність, тобто його обов'язковість не підлягає повторному оскарженню.

Отже, вплив практики ЄСПЛ на систему захисту прав на землю в Україні характеризується наступними ознаками: 1) нормативно-правова трансформаційність практики ЄСПЛ - здатність практики ЄСПЛ доповнювати національне законодавство й ініціювати його переосмислення. Рішення ЄСПЛ виконують нормотворчу функцію прецедентного типу, закріплюючи стандарти, що стають обов'язковими для внутрішніх органів влади, зокрема судів, у процесі правозастосування. Вказане означає зміну підходів до

розуміння сутності права власності на землю, меж допустимого втручання зі сторони держави, процедур вилучення землі і компенсаційного механізму загалом. Практика ЄСПЛ поступово вбудовується у тканину національного права, трансформуючи правові норми й впливаючи на правосвідомість; 2) стандартизація меж допустимого втручання держави у право на землю - ЄСПЛ у своїй практиці закріпив багатомпонентність щодо права власності на землю, а саме наявність законної підстави, легітимної мети, пропорційності і необхідності у демократичному суспільстві. Зазначене відображає переорієнтацію публічної влади з фіскальної чи владної парадигми на сервісно-гарантійну, де втручання можливе виключно в умовах виправданого суспільного інтересу та з дотриманням балансу. В контексті нашого дослідження це вимагає перегляду підстав вилучення землі, принципів розподілу земельних ресурсів і процедур узгодження публічного й приватного інтересу; 3) інституціоналізація позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення земельних прав - ЄСПЛ сформував принцип, відповідно до якого держава не повинна порушувати права і зобов'язана створити умови для їх повноцінної реалізації. Тобто держава має організувати і реально гарантувати правове, процедурне, технічне і кадрове забезпечення доступу громадян до права на землю. Держави повинні реалізувати охорону прав у публічному інтересі шляхом формування дієвої інфраструктури державного управління у земельній сфері, включаючи електронні реєстри, публічні кадастри, гарантовану юридичну допомогу тощо; 4) імператив ефективного юридичного захисту - одним із ключових стандартів ЄСПЛ є ефективність засобу захисту, тобто здатність правового механізму бути не формальним, реальним (який досягає правового результату - відновлення порушеного права на землю). Таким чином, оскарження незаконного вилучення землі, відмови у реєстрації чи зволікання з виконанням судового рішення повинно мати реальний наслідок, а не носити декларативний характер; 5) стимулюючий вплив на еволюцію правового регулювання в державі - вплив рішень ЄСПЛ на національне законодавство є системно-структурним. Рішення у справах щодо України змушували державу змінювати норми законодавства щодо захисту прав на землю, спрощувати процедури, уточнювати терміни тощо. Це вказує на наявність зовнішньої (судової) інстанції нормативного коригування правової системи,

що є характерним для відкритих правових систем із розширеною міжнародною суб'єктністю. Вищенаведене нами підкреслює тісний зв'язок національного й міжнародного правопорядків; 6) конституційний інтернаціоналізм в умовах воєнного стану - у ситуації воєнної агресії і масових порушень прав власності (знищення, конфіскація, примусове відчуження землі) практика ЄСПЛ відіграє стратегічну роль у конституціоналізації захисту прав на землю. Вона встановлює рамки легітимного обмеження прав в умовах війни, окреслює механізми компенсацій і фактично формує завчасний фундамент для майбутнього правового відновлення. Відповідно, рішення ЄСПЛ виконують функцію «конституційного контролю» над національною системою в умовах війни.

Висновки. Отже, система захисту прав на землю в Україні є фрагментарною, нормативно переважаною і не завжди здатною гарантувати ефективне й оперативне відновлення порушених прав, особливо у випадках зловживань з боку публічної адміністрації, складних адміністративних процедур, неузгодженості дій кадастрових, реєстраційних та судових органів. Тож, у зазначеному аспекті практика ЄСПЛ становить собою модельний еталон, що дозволяє ідентифікувати слабкі місця національної системи правозастосування і пропонує універсальні орієнтири для реформування інститутів судового, адміністративного та законодавчого захисту прав на землю. Насамкінець, в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України та масового порушення земельних прав населення, практика ЄСПЛ відіграє стратегічну роль у забезпеченні міжнародно-правового захисту прав громадян України, а також у формуванні правової основи для майбутніх репарацій, компенсацій і відновлення прав у постконфліктний період.

Список використаної літератури:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.
2. Липачова Л. М. Зміст конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини. Вісник Луганського інституту внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. 2002. Вип. 1. С. 133–142.
3. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Заява № 40450/04) : Рішення Євросуду з прав людини від 15.10.2009 р. Офіційний Вісник України. 2010. № 13. С. 651.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13. Ст.270.
5. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнар. док. від 20.03.1952 р. Офіційний вісник України. 2006. № 32. Ст. 2372.
6. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №17.Ст.158.
7. Шицький І.Б. Компетенція Верховного суду України в контексті захисту права. *Право України*. 2010. № 10. С. 199–206.
8. Новіков Д.В. Захист права власності європейським судом з прав людини: досвід для правової системи та судової практики України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Новіков Денис Володимирович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 211 с.
9. Коваленко Т. О. Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України. *Юридична наука*. 2016. № 11–12. С. 82–88.
10. Коваленко Т.О. Правові аспекти адаптації земельного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 19–26.
11. Голубов О. Право на землю: як рішення ЄСПЛ вплине на земельну реформу в Україні. URL: <https://p.dw.com/p/2yGcl>
12. Сенюта Л.Б. Система земельного права України як галузі права: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. (докт. філософії). Київ, 2019. 224 с.
13. Ляшенко Н. А. Застосування практики Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: дис. канд. юрид. наук за спец. 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2016. 210 с.

Kovalchuk M. O. Characteristic signs of the influence of the practice of the ECHR on the system of protection of land rights in Ukraine

The relevance of the article lies in the fact that the formation of Ukraine as a legal, democratic and social state requires the creation of an effective system of guaranteeing and protecting fundamental human rights and freedoms, including the right to land. Although it is not directly mentioned in the European Convention on Human Rights, it is nevertheless considered as an element of the right

to property, enshrined in Article 1 of the First Protocol to the Convention. In the practice of the European Court of Human Rights, the land issue arises through the protection of the right to peaceful possession of property, the right to a fair trial, the prohibition of discrimination, as well as through guarantees of the certainty of property boundaries and the proportionality of state intervention. The ECHR consistently emphasizes that the participating states must ensure the real exercise of the right to property, including the right to land, with the establishment of transparent and predictable mechanisms for its restriction. In the article a thorough theoretical and legal analysis of the problem of improving national legislation in the field of guarantees of land rights in Ukraine is provided. It is emphasized that in the conditions of transformation of land relations, martial law, European integration processes and the growth of the role of legal mechanisms of social justice, the right to land acquires special importance as a component of the system of human and civil rights. The study highlights the main problems of national legislation in the field of land rights, in particular: fragmentation and contradictions of the regulatory framework, the presence of numerous conflicts between laws and by-laws, the absence of a holistic concept of guaranteeing land rights, as well as the imperfection of procedures for the protection and restoration of violated rights. It is concluded that the system of protection of land rights in Ukraine is fragmented, normatively overloaded and not always able to guarantee effective and prompt restoration of violated rights, especially in cases of abuse by public administration, complex administrative procedures, inconsistency of actions of cadastral, registration and judicial bodies. Therefore, in this aspect, the practice of the ECHR is a model standard that allows identifying weaknesses in the national law enforcement system and offers universal guidelines for reforming the institutions of judicial, administrative and legislative protection of land rights. Finally, in the conditions of full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and massive violation of land rights of the population, the practice of the ECHR plays a strategic role in ensuring international legal protection of the rights of citizens of Ukraine, as well as in forming the legal basis for future reparations, compensation and restoration of rights in the post-conflict period.

Key words: national legislation, human rights, land rights, land, legal guarantees, rule of law.